5. Elemente simbolice în liturgie

1. Tămâia. În toate religiile păgâne antice, tămâierea era nelipsită în slujbele religioase. Fumul de tămâie simbolizează rugăciunea ce se înalţă către Dumnezeu nu numai în iudaism şi creştinism, dar şi în hinduism, în budism. Grecii şi romanii ardeau tămâie în faţa statuilor zeilor în semn de adoraţie. De asemenea, în cultul adus împăratului tămâierea însemna recunoaşterea religiei de stat şi a împăratului ca zeu. Numeroşi au fost creştinii care au murit ca martiri fiindcă au refuzat să ardă tămâie în faţa statuilor zeilor sau a împăratului.

Tămâia era de asemenea un semn de omagiu, de respect care se aducea cuiva. În antichitate se oferea tămâie oamenilor de seamă: împăraţi, regi, principi, demnitari. E cazul celor trei magi care printre altele oferă tămâie Regelui nou născut, Cristos.

Psalmul 141,2 proclamă: „Ca fumul de tămâie să se înalţe către tine rugăciunea mea”. În *Ex* 30,34-38 tămâia devine simbolul adoraţiei adusă lui Dumnezeu. Fumul de tămâie se înalţă către Dumnezeu ca mireasmă plăcută în semn de ispăşire şi împăcare (*Ier* 2,l; *Num* 17,12). În Exod 13,21 coloana de foc e semnul prezenţei lui Dumnezeu. La templul din Ierusalim în faţa Sfintei Sfintelor era un altar de aur pe care era arsă tămâie aromată în fiecare dimineaţă şi în fiecare seară ca jertfă de laudă adusă lui Dumnezeu. (*Ex* 30,1-10.34-38; 37,25-29; *Num* 4,11; *1Rg* 6,20-21; *Lc* 1,8-11).

Datorită faptului că incensarea era în imperiul roman semnul idolatriei, Biserica a refuzat categoric la început să folosească tămâia în celebrările liturgice. Tertulian spunea clar ce oferă creştinul lui Dumnezeu: jertfa pe care el a trimis-o, rugăciunea care izvorăşte dintr-un trup curat, dintr-un suflet nevinovat, din Duhul Sfânt, nu boabe de tămâie, lacrimi ale unui copac uscat din Arabia.

Aceasta însă nu-i împiedica pe creştini să ardă tămâie în casele lor, mai ales când primeau oaspeţi, fumul de tămâie şi a altor substanţe aromatice fiind în special în Orient semnul bucuriei şi de sărbătoare, precum şi un gest de omagiere. În acelaşi scop constatăm că în secolul al IV-lea în multe bazilici ca aceea a Sfântului Mormânt de la Ierusalim şi în cele din Roma se ardea din abundenţă tămâie: nu în scop liturgic, dar pentru a crea o atmosferă agreabilă, parfumată.

Purtarea cădelniţei ca act liturgic este atestată istoric la Roma în secolele VII-VIII; apare ca gest de omagiere a Papei şi a Evangheliarului. Când Papa mergea în procesiune spre altar sau când se întorcea la sfârşitul Liturghiei era precedat de purtători de torţe şi de un turiferar cu cădelniţa; la fel şi diaconul când se îndrepta spre amvon pentru a citi Evanghelia. În secolul al XIII-lea în acelaşi mod era primit împăratul când venea la Roma. Această procesiune cu torţe şi cădelniţă şi cu Evanghelia purtată imediat după cădelniceri s-a extins la toţi episcopii şi ulterior la toţi preoţii. E preluată din ceremonialul magistraturii sau al curţilor imperiale orientale.

Incensarea altarului, a preotului, a poporului, a crucii, a lumânării pascale, a darurilor s-a introdus abia în secolul al IX-lea sub influenţa liturgiei galicane, aceasta fiind, la rândul ei, influenţată de liturgiile orientale. Nu numai la Liturghie, dar şi la Laude în timp ce se cânta Benedictus şi la Vespere în timp ce se cânta Magnificat se incensa altarul, lucru care se poate face şi în prezent.

Ritul tămâierii în celebrările liturgice nu trebuie subestimat: alături de văz, de auz, participă şi simţul mirosului la celebrare. Folosirea tămâiei înseamnă întotdeauna o participare mai completă a omului la celebrările liturgice.

2. Lumina. În toate cultele, din toate timpurile, lumina este un element încărcat cu numeroase semnificaţii simbolice. Ea este indispensabilă pentru a crea o atmosferă de

sărbătoare şi de bucurie. Lumina este aceea care izgoneşte întunericul şi face să dispară frica. Fără lumină nu poate fi imaginată viaţa.

În templele antice ale Egiptului; în faţa statuilor zeilor ardeau necontenit torţe, lumina lor simbolizând viaţa; darul cel mai preţios făcut de zei. Luminile aprinse au fost întotdeauna un semn de cinstire adus divinităţii, persoanelor sau lucrurilor care trebuie onorate.

În Vechiul Testament lumina era primul simbol al lui Dumnezeu: „Domnul este lumina şi mântuirea mea" (*Ps* 27). De aici, marea importanţă a luminii în liturgia de la templu şi de la sinagogă ca şi în liturgia domestică. În faţa cortului Domnului ardea flacăra nestinsă a untdelemnului curat (*Ex* 27,20; *Lev* 24,2-4; *1Sam* 3,3). De asemenea ardeau în templu făcliile pe candelabrul de aur cu şapte braţe (*Ex* 25,31-40). Rugul de foc nestins ca şi coloana de lumină ce mergea înaintea poporului israelit după eliberarea din Egipt indicau prezenţa lui Dumnezeu (*Ex* 3,2; 13,21).

În Noul Testament simbolismul luminii este şi mai evident. Cristos este lumina lumii şi lumină spre luminarea popoarelor (*In* 8,12; *Lc* 2,32; *Evr* 1,3; *Ap* 22,16; *2Pt* 1,19). Ucenicii lui Cristos la rândul lor trebuie să fie lumina lumii şi fii ai luminii (*In* 12,36; *Mt* 5,14; *Mt* 25, 1-13; *Lc* 12,35). Nelipsite sunt luminile şi din liturgia cerească pe care Sfântul Ioan o descrie în Apocalipsă: şapte candele aprinse ard în faţa celui care stă pe tron (*Ap* 4,5) şi şapte candelabre de aur îl înconjoară pe Fiul Omului (*Ap* 1,12-13).

Primii creştini au refuzat să dea luminilor o uzanţă liturgică, dat fiind mediul păgân în care trăiau şi în care aprinderea luminilor, ca şi arderea de tămâie, erau semn de idolatrie. Dar pe măsură ce societatea se încreştinează şi nu mai este pericol de confuzie, luminile îşi iau locul normal în cadrul Liturghiei. La Roma, primul document care vorbeşte despre şapte purtători de făclii care deschideau drumul Papei în procesiunile staţionale datează din secolele VII-VIII, dar descrie acest fapt ca fiind anterior.

Deosebit de impresionant este simbolul şi ceremonialul legat de lumânarea pascală, simbolul lui Cristos cel Înviat (*lumen Christi*). Ritul îşi găseşte expresia maximă în noaptea de Paşti când se cântă Preconiul (*Exultet*), un imn foarte vechi al Bisericii. Lumânarea pascală aprinsă la începutul vegherii rămâne în apropierea amvonului şi este aprinsă până la Rusalii. Apoi este dusă în baptister şi de la ea se aprind lumânările noilor botezaţi.

Lumânările însoţesc nenumărate celebrări liturgice: la botezul, la prima Împărtăşanie, Mir, sfinţiri şi consacrări, căsătorii, înmormântări, procesiuni etc. În semn de onoare se aprind lumini la altar, în faţa icoanelor şi statuilor, în faţa tabernacolului.

3. Apa. Popoarele de diferite culturi şi religii, evrei, babilonieni, egipteni, musulmani practică tot felul de oblaţiuni spre a se purifica de întinări şi de păcate înainte de rugăciuni şi de celebrările cultice. E un rit foarte vechi acela de a spăla picioarele sau de a-l scufunda complet în apă pe un membru nou al unei comunităţi religioase. În multe acţiuni apa era considerată ca o forţă ostilă zeilor, de aceea trebuia exorcizată înainte de a fi întrebuinţată în cult. Apa era considerată ca izvor de viaţă, de fertilitate dar şi aducătoare de moarte (potopul, Marea Roşie).

În cultul Vechiului Testament apa este des menţionată, cu ea stropindu-se preoţii şi poporul ca semn de purificare interioară (*Ex* 30,18-21; *Ez* 36,25; *Ps* 51,4.12; *Ier* 4,14; *Lev* 8,6). Însuşi Isus este botezat în apă şi orânduieşte botezul cu apă şi cu Duh Sfânt, apa având un dublu rol: moartea pentru păcat şi renaşterea la o viaţă nouă. Isus se prezintă pe sine ca apă ce dă viaţă veşnică (*In* 7,37; 4,7-14).

Apa binecuvântată a cunoscut şi cunoaşte o largă folosire, fiind stropite cu ea persoane şi lucruri cu intenţia de a fi purificate şi de a îndepărta influenţa Celui Rău: sunt stropite

obiecte de cult, case, lăcaşuri de cult, ogoare etc. După secolul al VI-lea în apă se introducea şi sare când era binecuvântată, imitându-se gestul lui Elizeu (*2Rg* 2,20-22).

Desigur că cea mai importantă folosire a apei în liturgia Bisericii este cea din cadrul botezului. În jurul secolului al IX-lea, când fântâna pentru abluţiuni a dispărut din faţa bisericilor, s-a introdus ritul stropirii cu apă sfinţită la începutul Liturghiei, stropire menită să amintească de botezul primit şi care poate înlocui ritul penitenţial, şi au apărut, de asemenea, aghiazmatarele cu apă sfinţită la intrarea în biserici pentru cei care nu pot asista la stropirea duminicală.

4. Untdelemnul. Untdelemnul are o multiplă folosire, de aceea s-a pretat în liturgie la un bogat simbolism. Din cele mai vechi timpuri untdelemnul a fost folosit pentru calităţile sale curative: vindecă rănile, arsurile, relaxează, stimulează circulaţia sângelui protejează de razele soarelui. În diferite culturi antice se considera că untdelemnul are o forţă deosebită spirituală sau chiar divină. De aceea regii şi preoţii erau unşi cu untdelemn ca semn al alegerii, al binecuvântării şi al învestirii lor cu autoritate de către Dumnezeu.

În Vechiul Testament găsim folosirea untdelemnului cu toate aceste semnificaţii. În psalmi untdelemnul este semnul binecuvântării şi al fertilităţii (*Ps* 127,3; 132,2). Cu untdelemn erau consacrate lucrurile destinate cultului (*Ex* 40,9). Tot prin ungerea cu untdelemn erau consacrate persoanele recunoscându-li-se astfel alegerea, încredinţarea unei misiuni, învestirea cu puteri divine. Era vorba de preoţi, de pildă Aron (*Ex* 40,13), de regi, de pildă David (*1Sam* 10,1), şi de profeţi, de pildă Elizeu (*1Rg* 19,16). Cristos apare uns de Dumnezeu ca Rege, Preot şi Profet (*Mt* 26,63; *Fap* 10,38).

Apostolii au practicat ritul ungerii bolnavilor şi Sfântul Iacob face îndemnul de a se practica acest rit (*Iac* 5,14). Episcopul sfinţeşte în Joia Mare la Liturghia de dimineaţă untdelemnul catecumenilor, undelemnul bolnavilor şi sfânta crismă. Sfânta crismă se foloseşte în riturile de consacrare: preoţi, episcopi, abaţi, altare etc., de asemenea după turnarea apei la botez ca şi la sacramentul Confirmaţiunii. Untdelemnul catecumenilor este folosit în riturile de pregătire la baia botezului. Cu untdelemnul bolnavilor sunt unşi bolnavii în sacramentul administrat lor.

În aceste rituri de ungere apar toate semnificaţiile simbolice amintite: alegere, consacrare, binecuvântare, învestire (prin botez, omul, devenit mădular al Trupului lui Cristos, devine părtaş la demnitatea lui de rege, preot şi profet), întărire sufletească împotriva forţelor Răului, vindecare trupească şi sufletească.

Angajare şi reflecţie:

1. Sunt conştient că liturgia implică omul în totalitatea sa, cu toate simţurile?

2. Îmi dau seamă că Dumnezeu mi se oferă prin semne sensibile, materiale, pentru a-mi comunica haruri ce depăşesc natura, toate acestea pentru mântuirea mea?